

PAPER DETAILS

TITLE: Âsik Talibî Coskun`un Deprem Konulu Siirlerinde Yasin Bes Asamasi: Kübler-Ross Modeli

AUTHORS: Zehra Bayir

PAGES: 337-352

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4372116>

Âşık Talibî Coşkun'un Deprem Konulu Şiirlerinde Yasın Beş Aşaması: Kübler-Ross Modeli

Five Stages of Mourning in the Earthquake Poems of Âşık Talibî Coşkun: Kübler-Ross Model

Öz

Zehra BAYIR*

Öğr. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi
Aksaray, Türkiye,
zehrabayir@aksaray.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-6350-3575,
ROR ID: https://ror.org/026db3d50.

Gönderilme Tarihi / Received Date

16.11.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date

10.03.2025

Yayın Tarihi / Publication Date

21.03.2025

Atıf/Citation: Bayır Z.,

Âşık Talibî Coşkun'un Deprem Konulu Şiirlerinde Yasın Beş Aşaması: Kübler-Ross Modeli, 31, 337-352
doi.org/10.30767/diledeara.1586588

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme.

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review:

Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest:

The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support:

The author declared that this study has received no financial support

Copyright 2025

Dil ve Edebiyat Araştırmaları

Dergimizde yayımlanan makalelerin telif hakları dergimize ait olup CC-BY-NC-ND lisansına uygun olarak açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

tded.org.tr | 2025

Âşık tarzı şiir geleneğinde yoğun olarak görülen hayata ve insana dair unsurlardan biri de yas'tır. Yas; sevilen bir kişinin ya da yakının kaybedilmesi, bir ilişkinin sona ermesi, kişinin bir işten ayrılması, ciddi bir hastalığa yakalanılması, telifisi mümkün olmayan bir kayıp yaşanılması gibi yaşam olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan bir ayrılık sonucunu ifade eder. Bir doğal afetin getirdiği travma ve kayıpların ardından ortaya çıkan "doğal afet yası", afetin etkilediği ve toplulukların yaşadığı duygusal bir süreçtir. Bu çalışmada Kübler-Ross'un ölümcül hastaların ve ailelerin ölümlü başa çıkma süreçlerini, tepkilerini açıklamak için geliştirdiği "Yas'ın Beş Aşaması" şeklinde nitelendirildiği çalışması, Âşık Talibî Coşkun'un deprem konulu şiirlerine uygulanarak irdelenmiştir. Bu bağlamda âşığın deprem konulu şiirlerinde yasın beş aşaması; inkâr ve yalnızlaşma, öfke, pazarlık, depresyon ve kabullenme evreleri ortaya çıkmaktadır. Bu aşamalar; Âşık Talibî Coşkun'un şiirlerinde yalnızca kişisel bir duygu aktarımı olarak değil, aynı zamanda Türk toplumunun deprem karşısındaki ortak yas sürecinin edebi bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: yas, Kübler-Ross, ölüm, âşık, şiir.

Abstract

One of the elements related to life and human being that is intensely seen in the tradition of poetry in the style of minstrelsy is mourning. Grief refers to the result of a separation that occurs due to life events such as the loss of a loved one or relative, the end of a relationship, leaving a job, suffering a serious illness, experiencing an irreparable loss. "Natural disaster grief", which occurs after the trauma and losses caused by a natural disaster, is an emotional process experienced by communities affected by the disaster. In this study, Kübler-Ross's "Five Stages of Mourning", developed to explain the processes and reactions of terminally ill patients and their families in coping with death, was analyzed by applying it to the earthquake-themed poems of Âşık Talibî Coşkun. In this context, the five stages of mourning, denial and isolation, anger, bargaining, depression and acceptance, emerge in the poems of the minstrel about the earthquake. These stages can be evaluated in the poems of Âşık Talibî Coşkun not only as a personal expression of emotion, but also as a literary reflection of the common mourning process of Turkish society in the face of earthquake.

Keywords: mourning, Kübler-Ross, death, minstrel, poetry.

Giriş

Ölüm, insanı derinden etkileyen önemli bir olgudur. Ölüm, çoklu anlamlara sahiptir. Ölüm, “vücut organlarının tüm biyolojik fonksiyonlarını yitirmesi sonucunda insan hayatının sona ermesi”dir (Şişman, 2015, s. 122). “Ölüm” kelimesi, hem bir olayı hem de ölüm olayının sonucunu göstermektedir (Onur, 1995, s. 389). Yaşayanlar ve ölümler arasındaki sınır çizgisi ölümdür (Ba-udrillard, 2016, s. 223). Louis-Vincent Thomas Ölüm adlı eserinde Kant’ın takipçisi Simeon’un ölüm tanımına yer vermektedir. Simeon’a göre ölüm, “zamandan ve bilinçten eyleme geçiştir”, doğum ise “eylemden bilince ve zamana mantıksal geçiştir”(1991, s. 34). Dolayısıyla doğmanın ve ölmenin, var olma biçimi değil bir düşünme biçimi olduğunu ifade eder. O halde doğum ve ölüm; zaman, bilinç, mantık ve eylemle bağlantılı derin bir anlam taşımaktadır.

Ölüm korkusu veya kaygısı, insanlar arasında yaygın olarak görülen bir endişedir. Çünkü ölüm, belirsiz bir alandır. İnsanın ne zaman, nerede, nasıl öleceği konusundaki belirsizlik kişilerin kontrol eksikliği hissetmelerine neden olmaktadır. Kişinin dinî inançları, ölümü nasıl değerlendireceğini etkileyebilir. Elisabeth Kübler-Ross’a göre ölüm korkusu evrensel bir olgudur (2010, s. 15). Sadece ölümle, ölmekle ve kaybettiğimiz hastalarla başa çıkma biçimi ve bunları ele alma şekli değişmektedir Freud’a göre kişi, yaşamını güçlendirmek istiyorsa ölüme hazırlanmalıdır (2015, s. 82). Ölüme hazırlanmak da bir anda olacak bir şey değildir. Ölüme hazırlanmak bir süreçtir. Bu yüzden ölüm, insanlık tarihi boyunca var olan ve doğal bir olgu olmasına rağmen insanların zihninde derin bir korku ve endişe kaynağı olmuştur.

Ölümle gelen yas süreci, her toplumda aynı değildir. Türk kültüründe yas, geniş bir coğrafyada ve farklı topluluklarda çeşitlilik gösterse de genel olarak belirli norm ve değerlere dayanır. Besim Atalay’ın çevirisini yaptığı, Türkçenin temel kaynaklarından olan Kaşgarlı Mahmud’un *Divânü Lugâti’t-Türk tercümesinde* “yog”, “matem, yas; ölü gömülmesinden sonra üç veya yedi güne kadar verilen yemek” olarak ifade edilmektedir (1986, s. 796). Nihat Sami Banarlı, Orta Asya dilinde “yığlamak, yığlagur”, “ağlamak, ağlayıcı” anlamlarına geldiğini ve “yuğ, yog” kelimeleri “ağlama”; “yuğ, yog töreni”nin de “matem töreni” demek olduğunu vurgular (1983, s. 44-45). Ayrıca *Göktürk Kitabeleri*’nde Kül Tigin’in ölümünden dolayı bir yuğ töreni yapıldığını ve bu törende “sığıtcı (matemci) ve yuğcu (ağlayıcı)”ların olduğunu da belirtir.

Yas, Türk Dil Kurumunun *Güncel Türkçe Sözlüğü*’nde “ölüm veya bir felaketten doğan acı; matem” [URL-1] olarak tanımlanmıştır. Sedat Veyis Örnek’e göre yas, “yakınıni kaybeden bir insanın bu olay karşısında duyduğu tepkiler şaşkınlık, isyan ve acı”dır (1971, s. 81). Türk kültüründe yasın, geçmişinin çok eskilere dayandığı ve yas renginin de siyah olduğu bilinmektedir (Saraç,2021, s. 262).

Sigmund Freud’a göre yas, sevilen bir kişi ya da kaybedilen bir kişinin yerine konulan anayurt, özgürlük veya ülkü gibi soyut bir kavramın yitirilmesine verilen tepkidir (2014, s. 18). O halde yas, sadece sevilen bir kişinin ölümüne verilen bir tepki değildir. Aynı zamanda kişi, ölen kişinin yerine soyut ve genellikle sembolik bir kavramı, değeri veya ideali koyar. Bu, yasın sadece bireysel bir kayba verilen bir tepki olmanın ötesinde, bireyin yaşadığı kültürel ve toplumsal bağlam içinde nasıl şekillendiğini anlamaya çalışan bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Göka’ya göre “yas” veya “matem” denildiğinde bizler için anlamlı, sevilen, yokluğunu derinden hissedip acısını yaşadığımız bir insanın, bir organın, bir hayvanın, bir konumun vs. kaybının ardından bireysel olarak ve topluca yaptığımız tüm etkinlikleri kastetmekteyiz (2018, s. 147). Matem ya da yas süreci, hem bireysel

olarak yaşanan duygusal tepkileri hem de toplu olarak gerçekleştirilen etkinlikleri kapsamaktadır. Toplumlar kayıp karşısında acılarını ifade etmek ve duygusal süreçle başa çıkabilmek için çeşitli ritüeller, anma törenleri düzenlemektedir. Bu ritüeller ve törenler, kayıpların toplumsal ve kültürel bir biçimde paylaşıldığının bir göstergesidir. Bu tür faaliyetler, insanların ortak bir üzüntüyü paylaşmalarını ve insanların birbirlerine destek olmalarını sağlar.

Türk Dil Kurumunun *Güncel Türkçe Sözlüğü*'nde “yas tutmak”; “çok üzülme, yasa bürünmek, matem tutmak, duyulan acı ve üzüntüyü bazı davranışlarla belli etmek” şeklinde açıklanmıştır [URL-2]. Örnek'e göre Anadolu'da “yas tutma” süresi en az üç gün en fazla yedi sekiz yıl arasında değişmekle birlikte bazen bu süre bir hafta, bir ay, kırk gün, altı ay, bir yıl ve bir yıldan da çok olabilmektedir (1974, s. 400). Bu sürenin belirlenmesinde yas tutan kişinin ruhsal yapısı, aile ve toplum içindeki yeri, ölen kişinin yakınlığı veya uzaklığı, genç veya yaşlı oluşu, erkek veya kadın oluşu, kişiliği, toplumsal yeri ve çevresi, sayılıp sevilmesi, ölüm biçimi, başsağlığına gelenlerin azlığı veya çokluğu gibi faktörler rol oynamaktadır. Samettin Gündüz'e göre yasın iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi “yas tutma”, ikincisi “yas etme”dir. “Yas tutma”, eylem ve âdet yönüne odaklanırken “yas etme” ise acı ve üzüntüye işaret ederek eylem ve âdet yönünü dışarıda bırakmaktadır (2012, s. 1908). Bu açıdan “yas tutma”, ölüm sonucunda yapılan eylemleri, âdetleri ve toplumsal ya da kolektif yas sürecini içerirken “yas etme”; duygusal acıyı, üzüntüyü ve bireysel yas sürecini vurgular. Başka bir deyişle “yas tutma” dışsal boyutu, “yas etme” ise içsel boyutu oluşturmaktadır.

Pek çok yas türleri bulunmaktadır. Gündüz; ailesinden ve sevdiklerinden uzak kalanların tutukları yasa “gurbet yası”, evlenecek kızın ailesinden ayrılması sonucu duyduğu üzüntü ve acıya “gelin yası”, askere gidecek kişinin ve yakınlarının belli bir süre ayrı kalmasına işaret eden yasa “asker yası”, tamamen bir kaybın yaşanması demek olan yası “ölüm yası” olarak adlandırmıştır (2012, s. 1908). Bu yas türlerine “doğal afet yası” eklemek yerinde olacaktır. Doğal afet yası, bir kişinin öğrendiği veya kişinin bizzat yaşadığı deprem, sel, patlama, tsunami, heyelan gibi doğal afetlerin neden olduğu kayıplarla başa çıkma sürecini ifade eder. Yas türlerine bakıldığında insanların ve toplumların hayatını etkileyen hem ayrılıklarda hem de kayıplarda yas tutulabildiği görülmektedir.

Depremi ardından yaşanacak bireysel yas süreci, yaşantıdan dolayı kişiden kişiye göre değişebilmektedir. Depremi hemen sonrasında birey; çeşitli olumsuz duyguları hissedebilir; uykusuzluk, iştahsızlık, çaresizlik, suçluluk, sürekli olumsuz haberler duyduğu için duygu durumunda sürekli değişiklikler yaşayabilir. Deprem sonrasındaki toplumsal yas sürecinde ise toplumsal bir travma yaşanabilir. Toplumsal travmalar, sadece travmaya maruz kalanları değil dolaylı olarak tanık olan herkesi etkilemektedir. Kayıp, korku, kaygı, çaresizlik, hayal kırıklıkları, acı, üzüntü, sinirlilik gibi duyguları yaşayan toplum, kayıplar sonrasında bir yas sürecine girer. Toplumsal acı ve üzüntü paylaşılır, yas tutulur, dayanışma önem kazanır ve toplumun normale dönmesi sağlanır. Yas sürecinde toplumlar çeşitli eğlence programları, spor müsabakaları ve etkinlikleri iptal ederek ya da erteleyerek yas sürecini yaşayanlara saygı gösterir ve acılarını paylaşırlar.

Deprem ve deprem sonrasındaki yas, âşıklık geleneğinde de sıkça anlatılan bir tema olmuştur. Özellikle deprem destanları; âşıkların sadece sanatlarına değil, aynı zamanda topluma duyarlı bir sanatçı kimliğine sahip olduklarını da ortaya koymaktadır. Bu eserlerde âşıkların, yaşadıkları toplumun zorlu koşullarına duyarlı bir şekilde yaklaştıkları gözlemlenmektedir. Âşıkların deprem ile ilgili destanlarında olayın niteliği ve etkisi hakkında çıkarımlar yapmak mümkündür. Bu şiirler,

sadece yaşanan olayların sıcaklığını hissettirme görevini üstlenmekle kalmaz, aynı zamanda âşık-ların insanî bir bakış açısıyla millî perspektife dönüşen bir kavrayışı ve durum tespitini yansıtır (Özdemir, 2023, s.231). Âşıklar, deprem felaketinin tanıkları olarak duygularını ve düşünceleri-ni destan türünde dile getirmişlerdir. Deprem destanlarında âşıklar, toplumun dili olarak onların sözcülüğünü yapmış ve toplumla birlikte yas tutmuşlardır. Bu yüzden deprem destanları, tarihteki deprem olaylarını anlatan bir bilgi kaynağıdır.

Anadolu topraklarında meydana gelen depremler sonucunda Âşıklık geleneğinde pek çok dep-rem destanı söylenmiştir. Bu âşıklardan Âşık Petre ve Âşık Minas Ceryanoğlu, 1766 İstanbul dep-remini; 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında Erzurum'un Narman ilçesinde yaşayan Âşık Sümmanî, 1893 Erzurum/Tortum depremini; Âşık Halit, 1894 İstanbul depremini; Âşık Veysel, 1939 Erzincan depremini, Âşık Talibî Coşkun; 1939 Erzincan depremini, 1943 Tosya (Kastamo-nu) /Samsun (Ladik) depremini, 1944 Bolu-Gerede-Çerkeş depremini, 1943-1944 yılları arasın-da olduğu tahmin edilen Adapazarı depremini; Kastamonulu Âşık İhsan Ozanoğlu, 1943 Tosya (Kastamonu) /Samsun (Ladik) depremini; Âşık Şeref Taşlıova, Âşık Reyhânî, Murat Çobanoğlu, Âşık Hasretî, Âşık Gülhânî, Âşık Sefâî, Âşık Kul Nuri, Âşık Mevlüt İhsanî, Âşık Nuri Çırağı, Âşık Osman Feymânî, Âşık Sümmanoğlu, Âşık Nusret Torunî, Âşık Günay Yıldız, Âşık İmâmî, Âşık Meydanî, Âşık Erol Ergânî, Âşık Ali Çatak ve Âşık Kul Mustafa 1992 Erzincan dep-remini; S. Güzeycan, 1953 Yenice/Çan (Çanakkale) depremini; Âşık Ahmet Bayrak, 1966 Varto (Muş) depremini; Âşık Hüseyin Elikara, 1967 Adapazarı depremini; Âşık Ahmet Bayrak ve Âşık Eyup Yavuzdeğer, 1970 Gediz (Kütahya) depremini şiirlerinde konu edinmişlerdir. Ayıca Doğan Kaya'nın *Sivaslı Âşıkların Marmara Depremi ile İlgili Destanları* adlı eseri 17 Ağustos 1999 depremini konu edinen âşıkların şiirlerinden oluşmaktadır (Özdemir, 2023, s. 232-253). Deprem konusunu en sık dile getiren âşıklardan biri de Âşık Talibî Coşkun'dur. Âşığın şiirlerinde yaşadığı dönemde meydana gelen depremleri ve depremlerin toplum üzerindeki etkilerini sıkça işlediği görülmektedir.

Âşık Talibî Coşkun'un asıl adı Hacı Bektaş'tır. 1902 yılında Sivas'ın Altınyayla (Tonus) il-çesinde doğmuştur. Kendisi "İkinci Evliya Çelebi" ya da "XX. Yüzyılın Evliya Çelebi'si" sıfat-larıyla anılmaktadır. 67 il, 455 ilçe ve belde, 10.000 köy gezdiğini sohbetlerinde ifade etmiştir. Hayatının büyük bir kısmı Ankara'da geçmiştir. "Coşkun" soyadını bir şairler bayramında Mus-tafa Kemal Atatürk vermiştir. Talibî Coşkun, çok seyahat eden ve ilhamını memleketin çeşitli ko-nularından alan âşığın zengin bir dili ve ifade tarzı bulunmaktadır (Coşkun'dan akt. Kaya, 2010, s.1). Âşık Talibî Coşkun; 1939 Erzincan depremini "Zelzele ve Seylap Destanı" adlı şiirde, 1943 Tosya (Kastamonu) /Samsun (Ladik) depremini ve 1944 Bolu-Gerede-Çerkeş depremini "Dep-rem Destanı" adlı şiirinde, 1943-1944 yılları arasında olduğu tahmin edilen Adapazarı depremini "Adapazarı Depremi Destanı" adlı şiirinde dile getirmiştir (Kaya, 2010, s.252-278).

Psikoloji ve ölüm bilimi dallarında çalışmalar yapan Elisabeth Kübler-Ross *Ölüm ve Ölmek Üzerine* adlı eserinde yaşla başa çıkabilmeye dair beş aşamalı bir süreçten bahsetmiştir (2010). Bu aşamalar bir kişinin ölümle yüzleşme sürecini açıklar. Kübler-Ross'un ölüm ve ölümle baş etme sürecine odaklandığı çalışması, yas sürecinin genel bir modelini sunar Bu aşamalar, ölmek üzere olan hastalar üzerinde geliştirilmişse de hayatın içinde üzüntü veren diğer kayıplarla, yaşanan felaketlerle, çeşitli arzulara ulaşamayan olaylarla da ilişkilendirilebilir. Çünkü yas süreci, sadece ölümle ilgili değildir; aynı zamanda bir kayıp veya değişiklikte başa çıkma sürecidir. Bu değişik-likler; iş kaybı, ayrılık, sağlık sorunları, doğa olayları gibi kayıp ve değişikliklerin neden olduğu

yitim duygusunun yaşanmasıyla başlar. Bu çalışmada Âşık Talibî Coşkun'un deprem destanlarındaki yasin ele alınışı incelenecektir. Kübler-Ross'un (2010) yasla yüzleşme aşamaları (İnkâr ve yalnızlaşma, öfke, pazarlık, depresyon, kabullenme) âşığın deprem içerikli şiirlerine uygulanarak her bir aşamanın deprem temalı şiirlerine nasıl yansıtıldığına dair bir analiz sunulacak ve âşığın duygusal tutumu ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Yasın Beş Aşaması: Kübler-Ross Modeli ve Âşık Talibî Coşkun'un Deprem Konulu Şiirleri

1. **İnkâr ve Yalnızlaşma:** İnsan, ölümü hem doğal karşılamakta hem de bir felaket olarak görmektedir. İnkâr ve yalnızlaşma; ölümün reddedildiği, kabul edilmediği ilk aşama olarak nitelendirilmektedir. Kişi, beklenmeyen, şaşırtıcı ölüm haberiyle karşı karşıya kaldığında bu gerçeğin kendisinin ya da sevdiği birinin başına gelme ihtimalini inkâr eder. Kübler-Ross, kişinin ölümle yüzleştğinde durumun yanlış ya da hata olduğuna dair senaryolar geliştirdiğini ifade etmektedir. Ona göre inkâr, bu durumda bir tampon vazifesi görerek kişinin kendini toparlamasına yardımcı olur ve savunma mekanizması geliştirmesine zaman kazandırır (2010, s. 47-48). Çünkü inkâr, kişinin ölüm gerçeğini bastırması ve bilincinde ölümü algılamaması anlamına gelir. Ölüm gerçeğiyle yüzleşmek ciddi bir kaygı kaynağı olabilir. Bir başka deyişle ölüm kaygısı, “ruhun gizli uçurumlarında gizlenmiş ve maskelenmiş” bir biçimde varlığını sürdürmektedir (Borgna, 2014, s. 167). Deprem sonrası ilk şok anında insanlar, yaşadıkları olayları kabul etmekte zorlanırlar. Deprem çok sayıda insan kaybına neden olması ve maddi hasara yol açması karşısında ölümü reddedebilir ve gerçeği kabullenmekte güçlük çekebilir. Âşık Talibî Coşkun da yaşanan felaketi kabullenmekte güçlük çekmektedir:

“Sayın evlatlarım n’oldular/Ağır felaket altında kaldılar/Aziz vatanın bağrını deldiler/Vatanın sahibi aslan ağlıyor” (Kaya, 2013, s. 270) dördlüğünde Âşık Talibî Coşkun, çocukların yaşadığı ağır felaketi ifade ederken “n’oldular” ifadesiyle bir belirsizlik ve gerçeği kabullenmeme durumundadır. Ağır felaket altında kaldıklarını belirten âşık, olayın karşısında şok yaşadığını hissettirir. Bu durum âşığın yaşanan felaketi anlama ve kabullenmekte zorluk çektiğini göstermektedir. Göka’ya göre bir insanın inançları, dünya görüşü ve içinde yaşadığı kültür; ölüme yüklediği anlamları etkilemektedir (2018, s. 26). Âşık, vatanın felaketle, depremle yüzleştğini ve vatanın sahibinin yani halkın da ağladığını net bir şekilde ifade ederek bu hüznü tüm vatanın yaşadığını dile getirir.

Âşık Talibî başka bir dördlükte de deprem felaketini kabullenemediğini ve şaşkınlığını ifade ederek “Geniş mahalleler uygun sokaklar/O taze gelinler n’oldu kundaklar/Kapılar kapandı battı ocaklar/Her tarafı harap viran ağlıyor” (Kaya, 2013, s. 271) der. Âşık “O taze gelinler n’oldu kundaklar” dizesinde şaşkınlığını, kabullenmeme durumunu yansıtır. Genç ve umut dolu olan gelinlere beklenmedik bir felaket karşısında ne olduğunu anlamakta zorlanan Âşık Talibî Coşkun; felaketten önceki şehir yaşamına vurgu yaparak şehirdeki geniş mahalleleri ve sokakları anlatır. Ardından deprem felaketinin yaşanmasıyla güzelliklerin yok olduğunu, kapıların kapandığını, ocakların battığını ve her tarafın harap, viran olduğunu, herkesin ağladığını söyler. Bu ifadeler âşığın, felaket karşısındaki hem mekânsal yalnızlığını hem de toplumsal yalnızlığını simgeler. Yaşanan felaketin getirdiği değişimler ve kayıplar karşısında âşık, hem kabullenememe hem de yalnızlık hissini yaşar. Yaşamın sonu olan ölüm gerçeği, âşık üzerinde ciddi bir etki bırakır. Depremle ve dolayısıyla ölüm gerçeğiyle yüzleşmek zor olduğundan Âşık Talibî Coşkun, sorular sorarak bu gerçeğe inanmadığını gösterir. Başka bir deyişle bu durum ölüm gerçeğiyle başa çıkma çabasını yansıtıyor olabilir. Dolayısıyla âşık; şiirlerinde deprem ve dolayısıyla ölüm gerçeğiyle

yüzleşmenin getirdiği karmaşık duygu ve düşünceleri sorular aracılığıyla ifade ederek inkâr ve yalnızlaşma aşamasını yansıtır.

Âşığın “Bu zelzele tuttu geldi nereden/Köy kasaba bırakmadı aradan/Binlerce nüfus öldü zardardan/Evler harap olmuş gören ağlıyor” (Kaya, 2013, s. 273) dörtlüğünde depremin nereden geldiğini anlamakta zorlandığı, şaşkınlığı görülmektedir. Depremin kaynağının bilinmemesi, âşığın bu olayla yüzleşmekte zorlanmasına neden olmaktadır. Felaketin gerçekliğini anlamak ve kabullenmek başlangıçta zor olduğu için âşığın inkâr ve yalnızlaşma aşamasında olduğu açıktır.

“Erba’nın güzel güzel eli var/Yaylası var ördeği var gölü var/İki bin ev batmış üç bin ölü var/Oğlum kızım noldu diyen ağlıyor (Kaya, 2013, s. 275) dörtlüğündeki “Oğlum kızım noldu diyen ağlıyor” dizesiyle âşık, sadece kendisinin değil depremin getirdiği kayıplarla yüzleşen insanların da yaşadığı durumu ifade eder. Oğlunu ve kızını kaybeden insanlar, ilk başta “noldu” diyerek bu acı gerçeği kabullenememektedir. Bunu kabullenmekte ve anlamakta zorlanmaktadırlar.

Âşık Talibî Coşkun’un “Matem mi tutuyor dumanlı dağlar/Baykuşlar ötüyor viran mı bağlar/Evlatlar can verir analar ağlar/Gördükçe sızlıyor yürek başları” (Kaya, 2013, s. 258) dörtlüğünde, “Matem mi tutuyor dumanlı dağlar/ Baykuşlar ötüyor viran mı bağlar” şeklinde sorular sorması, onun deprem sonrası yaşananlara inanamaması ve bu durumu sorgulama halini göstermektedir. Âşığın yaşadığı şaşkınlığı ve olayın gerçekliğini kabullenmekte güçlük çektiği görülür. Baykuş, Türk kültüründe bir inanç ve simge olarak ölümle ilişkilendirilir. Âşık tarzı şiir geleneğinde baykuş, “virane” mekânıyla sembolleştirilir (Köse, 2019, s. 295). Âşık Talibî Coşkun da baykuşların ölmesini ölümle ilişkilendirir. Ayrıca depremde ölenlerin ardında kalan bağların terkedilmiş ve yıkılmış durumda olması mekânın da yalnızlaştığını gösterir. Bu yıkılmış bağlar, ölümle birlikte sadece fiziksel bir terk edilmişlik değil aynı zamanda duygusal bir yalnızlık ve boşluktur. Her bir yıkıntı, yaşanan trajediye ve mekânın terk edilmişliğine dair sessiz bir şahitlik yapar. Gözler önüne dökülen bu manzarayla canlı olan yerlerin depremle yalnızlaştığını vurgular.

Âşık; başka bir dörtlükte yaşanan deprem felaketi sonrasında bahçeli evlerin ve konakların hasar görmesini, insanların ve hayvanların kaybolmasını, öksüz kalmasını ve dolayısıyla depremin trajik sonuçlarını gözler önüne sermektedir: “N’olmuş bahçeli evler n’olmuş konaklar/N’olmuş hilal kaşlar pembe yanaklar/Ne öksüzler kalmış ne de inekler/Ne cücükler kalmış ne anaçları” (Kaya, 2013, s. 258). Bu dörtlükteki “Ne öksüzler kalmış ne de inekler/Ne cücükler kalmış ne anaçları” dizelerinde âşık, kendi kendine “n’olmuş” şeklinde sorular sorarak depremin trajik sonuçlarına inanmadığını dile getirir. Ayrıca öksüzlük ve yalnızlık birbiriyle ilişkili kavramlardır. Öksüzlük, anne kaybidir ve duygusal bir yalnızlığı gösterir. Çünkü sevilen birinin yokluğu hissedildiğinde kişi kendini yalnız ve eksik hissedebilir. Deprem sonrası ev, aile üyeleri, komşular veya arkadaşlar gibi yakın ilişkilerde kayıplar yaşandığında kişiler kendilerini hem fiziksel hem de duygusal olarak yalnız hissedebilirler. Sevilen bir kimsenin ölümü ve bunun sonucunda acı ve acıyla dolan yalnızlık, beraberinde kaygı ve umutsuzluğu da sürükler. Herkesin acıyı ve ona eşlik eden yalnızlığı yaşama ve onlara maruz kalma şekli kendine hastır, biriciktir (Borgna, 2014, s. 51). Bu dizelerde deprem sonrasında yaşanan ölümler, âşıktaki derin bir yalnızlık hissiyatını tetikler.

Doğal felaket; sadece âşığı değil, aynı zamanda toplumu da büyük bir yalnızlığa itmiştir. Evleri yıkılan, sevdikleri kaybolan veya kaybeden âşık, bu felaketin yarattığı boşluğu hisseder ve bu durum onu yalnızlığa sürükler. Deprem; âşığın çevresindeki dünyayı değiştirir, toplumu paramparça eder ve âşığı, yaşadığı kayıplarla derin bir içsel yalnızlıkla baş başa bırakır.

2. Öfke: Öfke, inkârın ardından gelen bir tepki olarak ortaya çıkar. Öfke aşaması, kişinin duygusal tepkilerinde bir geçiş dönemini temsil eder. İlk olarak kişi; gerçeği reddeder, yalnızlaşır. Ardından bu gerçeği kabullenme sürecine geçiş yapar, ancak bu kabullenme süreci kolay olmaz. Bu aşamada öfke, olayın getirdiği acıya ve kayba karşı kişinin tepkisi olarak ortaya çıkar. Bu duygusal tepki, kendi güçsüzlük hissiyle, ölümün adil olmamasıyla ve ölümün kontrolünün dışında gerçekleşmiş olmasıyla da ilişkilidir. Kübler-Ross'a göre ilk inkâr süreci sürdürülemeyeceği zaman yerini "öfke, hışım, kıskançlık ve küskünlük" duyguları almaktadır (2010, s. 59). Bu evreye "Neden ben?" sorusu hâkimdir. John Bowlby'e göre birçok kültürde ölümden sorumlu tutulan kişi veya olaylara karşı öfke duygusu yaygın bir tepkidir (2015, s. 152). Çünkü ölüm, zamansızdır ve ölüm ne kadar zamansız hissedilirse suçlanacak ve öfke duyulacak olaylar ya da biri vardır. Âşık Talibî Coşkun'un şiirlerinde, depremden kaynaklanan ölüm sürecini kabullenemediği için onun öfkesini yansıtan aşamaları görmek mümkündür. Âşık, içinde bulunduğu deprem ve ölüm sürecini anlamaya çalışan ve yaşadığı süreci kabullenmekte zorlanan bir ruh hâli ve öfke içindedir. Bu zorlu sürecin getirdiği öfke, âşığın deprem içerikli şiirlerine yansımaktadır:

"Ya Rab bu canları hep sen yarattın/Her birini bir afata uğrattın/Bu yerleri Erzincan'a benzet-tin/Nedir kusurları nedir suçları" (Kaya, 2013, s. 253) dörtlüğünde âşık, "Ya Rab bu canları hep sen yarattın" diyerek Allah'a seslenmekte ve Allah'ın yarattığı canlıların başına gelen deprem felaketini sorgulamaktadır. Âşık, yaşanan deprem felaketinin Allah'ın takdiri olduğunu düşünerek bir isyan hissine kapılır. Depremi, Allah'ın yarattığı canlıların başına gelen bir tür zorlu sınav veya ceza gibi algılar. Öfke aşamasında olan âşıkta; yaşanan felaketin sebep ve sorumlusunu sorgulama, haksızlık hissi ve adaletsizlik duyguları hâkimdir. "Nedir kusurları nedir suçları" dizesinde insanların yaşadığı felakette kendi suçları ve kusurları olduğuna dair bir teyit vardır. Bu durum toplumsal belleğe de uygundur. Çünkü büyük felaketler karşısında bireylerin veya toplumun "Suçumuz neydi?" şeklinde sorgulayıcı tavrı yaygındır. Âşık, mağduriyet ve öfke duygularını net bir şekilde ifade eder. Âşığın bu sorgulama ve öfkesi, deprem olayının kaynağını sorgulama ve bu olayları anlama isteğinin bir parçasıdır. Öfke aşaması, kişinin yaşadığı travmanın ardından duygusal bir tepki olarak ortaya çıkar ve bu evrede kişi, kendisiyle ve başkalarıyla ya da kaderle ilgili haksızlık hissiyatı içindedir.

Zelzelenin tahribatı, eşkıyaların tahribatına benzetilerek zelzeleye duyduğu öfkeyi âşık, şu şekilde ifade eder: "Zelzele zamanın eşkıyaları/Yol üstüne devirdi çim kayaları/Battı şu Tosya'nın nahiyeleri/Bir asır görmedi bu savaşları" (Kaya, 2013, s. 254). Uzun bir süredir böyle büyük çaplı bir depremin yaşanmış olduğunu, depremin yaşandığı durumu bir tür savaş ve mücadeleye benzeterek içinde bulunduğu durumu da yansıtan âşık; bu durumun büyük bir tahribat yaratmasından dolayı, dolaylı da olsa, öfkesini hissettirir.

Depremin Çankırı'nın Çerkeş ilçesini çok fazla etkilediğini, toprağını taşını birbirine kattığını ve asker kayıplarının çok fazla olduğunu kısacası depremin yarattığı tahribatı belirgin bir şekilde ifade eder: "Zelzele çok zedelemiş Çerkeş'i/Birbirine katmış toprağı taşı/Çok asker zay'olmuş bir de binbaşı/Nic'oldu çalışkan vatandaşları" (Kaya, 2013, s. 260). Âşık, depremden dolayı toplumdaki çalışkan vatandaşların durumunu "Nic'oldu çalışkan vatandaşları" dizesiyle sorgulayarak depremin yol açtığı acı ve kayıplara karşı öfkesini yansıtır. Toplumdaki kayıplar, yıkımlar ve güçsüzlük hissi öfke evresinin bir parçasıdır. Bu dörtlüğün devamında âşık, "Çerkeş'i görenin özü doymuyor/Kalanlar korkudan uyku uy'muyor/Çok kuzular öksüz kaldı büy'müyor/Zelzele zulmünün yavrucakları" (Kaya, 2013, s. 260) dörtlüğünde deprem felaketinin yarattığı acıları ve

ölümlerin toplum üzerindeki etkisini anlatmaktadır. Dizelerde depremin yarattığı korku ve endişenin vurgulanmasıyla depremin insanları öksüz, savunmasız, ortada bıraktığı ifade edilmektedir. Bu durum, insanların ölümler karşısında çaresiz ve kimsesiz hissetmesine sebep olur. Kişilerin güvende hissetme duyguları sarsılır. Zygmunt Bauman'a göre ölüm, aklın güvenilirliğini sarsar (2000, s. 28). Dolayısıyla ölüm, aklın güvenilirliğini sarstığı için korku ve belirsizliği de beraberinde getirir. Beklenmedik bir felaketin ortasında kendilerini koruyacak herhangi bir güvence veya destek bulamazlar. Ölümlerin ve acının haksız ve beklenmedik bir şekilde bir anda geldiğini düşünen âşıkta bu durum, öfke duygusunu tetikler. Bu bağlamda depremin yarattığı korku ve endişe, depremin masum kişilere zulmetmesi, kişilerin öksüz ve savunmasız kalmaları âşıkta haksızlık hissini artırır ve öfkeye neden olur. Depremin bütün hayati faaliyetlerimizi kesintiye uğratması, başladığımız işleri bir anda yarım bırakması gibi sebepler her kişide depreme karşı öfke yaratır. Deprem, kontrol dışı bir doğal felaket olduğundan âşığın kendisi de bu durumu kontrol edemeyeceğini ve engelleyemeyeceğini bildiği için öfkeli olur.

Kübler-Ross'un öfke aşamasının girişinde kullandığı epigraf, öfke aşamasının ana temasını özetler niteliktedir. Epigraf, "Dünyayı yanlış okuyoruz ve bizi aldattığını söylüyoruz." (Tagore'den akt. Kübler-Ross, 2010, s. 59) şeklindedir. İnsanlar bir kayıp ya da acı yaşadıklarında genellikle aldatılmışlık duygusu yaşarlar ve bu dünyayı farklı bir bakış açısıyla değerlendirirler. Âşık Talibî Coşkun da bu dünya için "yalan dünya" ifadesi kullanır. Çünkü dünyanın insanlar için aldatıcı ve adaletsiz olduğunu düşünür. Bu yüzden de haksızlık karşısında öfke hissetmesi doğaldır. Âşık, depremin yaşattığı ölümler, acılar ve zorluklar karşısında duyduğu öfkeyi şu şekilde dile getirir: "Ankara başşehir kazası üçtür/Yalan dünya sonsuz hayaldir düşür/Yeter kahpe felek bu zulüm güçtür/Bir anda kaybetti bazı gençleri" (Kaya, 2013, s. 261). "Felek", beklenmedik bir ölüme neden olduğu için "kahpe" olarak nitelendirilmiştir. Âşık; kaderin, yaşamın acımasızlığını "kahpe felek" ile anlatır ve depremi ölüm, kader ve acımasızlıkla ilişkilendirir. Yaşanan beklenmedik ölümler ve acılar karşısında âşık, öfke evresindedir. "Kahpe felek"; ayrılığa, yitime yol açtığı için ve bu sebepler karşısında elinden bir şey gelmeyen âşığın, melankolik hâli ve hüznü hissedilmektedir. Örnek (1971, s. 93)'in *Anadolu Folklorunda Ölüm* adlı eserinde geçen Niğde yöresine ait "Allah genç ölüsü göstermesin" sözü, genç yaşta ölenlerin insanlarda daha derin bir acı ve üzüntü yarattığını ve bu tür kayıpların yaşanmamasının temennisini içerir. "Yaşı benzemesin", "Allah geçinden versin" sözleri de Türk kültüründe genç ölümlerin yaşanmamasını örneklemektedir (Türkmen, 2009, s. 135). Âşık, aslında yaşadığı genç yitimler nedeniyle öfkeli olur. Bu yüzden kadere karşı kızgınlık, isyan ve öfke duygusunu şiirine yansıtmıştır. Kübler-Ross; "Eğer bir hastanın yeterince zamanı olduysa (örneğin beklenmedik, ani bir ölüm olmadıysa) ve bahsettiğimiz önceki aşamalarla başa çıkması için biraz yardım aldıysa, 'kaderi' konusunda öfkeli ya da bunalımlı olmadığı bir aşamaya varacaktır" (2010, s. 119) der. Ölümün beklenmedik olması durumunda öfkenin daha belirgin bir şekilde ortaya çıkacağını, dolayısıyla öfke evresinin yoğunluğunun ölümün ani bir şekilde ortaya çıkması ve kişinin bu süreçte destek almaması gibi faktörlere bağlı olabileceğini vurgular. Sevdiklerini depremde ani bir şekilde kaybeden bir kişiyle uzun bir hastalık sürecinden sonra o kişiyi kaybetmesindeki "yas süreci" farklılıklar gösterir. Uzun bir hastalık sürecinden sonra sevdiği birini kaybeden kişi daha metanetli bir durum sergiler. Ancak kişi hazırlıksız, ani bir yitim karşısında daha öfkeli ve agresif olabilir. Dolayısıyla kişinin yas süreci değerlendirilirken bu sürecin sebepleri, yitim sebebi de önemlidir.

Başka bir dürtükte âşık, "Mevlâ'm dilekleri kabul etmiyor/Başımızdan ukubetler gitmiyor/Hastaların yaraları bitmiyor/Tabipler arıyor her ilaçları" (Kaya, 2013, s. 261) diyerek Mevlâ'nın insanların

dileklerini kabul etmediğini, başlarından belaların gitmediğini, hastaların yaralarının iyileşmediğini ve doktorların ilaç aradığını ifade eder. Bowlby'e göre "Anlaşılan, hem kayıptan sorumlu tutulanlar hem de sonuçsuz arayış sırasında karşılaşılan engeller öfke uyandırır" (2015, s. 106). Yaşanan bu zorluklar ve acılar karşısında her şeyin sonuçsuz kalması âşıkta; hayal kırıklığı, öfke, çaresizlik duygusunu ortaya çıkarır. Bu da öfke evresinin belirtilerindendir. Âşık, depremden dolayı derin üzüntü ve acıyla dolu tepkisini "Ne demeli bunca cana kıyana/Yuka yürek demir değil dayana/Düzce'yi uğratmış bunca ziyana/Ne bağları kaldı ne ağaçları" (Kaya, 2013, s. 262) dördlüğünde de yansıtır. İnsanlar ve doğa depremden büyük zarar görmüş, yaşam alanları yıkılmış ve insanlar sevdikleri ve yaşadıkları yerleri kaybetmişlerdir. Öfke aşaması, bir kaybın ardında yaşanan güçlü öfke duygusunu içerdiğinden âşık, yaşanan kayıpların ve yıkımların neden olduğu depreme karşı büyük bir öfke ve çaresizlik hissetmektedir. Âşık, ölüm karşısında elinden bir şey gelmediğini fark ettiği için öfkelenir ve üzülür.

Kişinin ölüm karşısında sergilediği tepkiler ve duygular çok çeşitlilik gösterebilir. Bir kişinin sevdiği bir şeyi aniden kaybetmesi kişide öfkeye sebep olabilir. Öfke, kişinin "ölüm" gerçeğiyle yüzleşmesini zorlaştıran bir işleve sahiptir. Kişi, öfke duygusuyla bu gerçeği kabul etmekten kaçınarak kendini koruma altına alır. Bu duygu, savunma mekanizması olarak işlev görerek ölüm gerçeğinden kaçmasına ve yüzleşmek yerine öfke duygusuyla tepki vermesine sebep olur.

3. Pazarlık: Ölüm karşısında yas tepkilerinden biri de pazarlıktır. Kübler-Ross'a göre kişi; ilk aşamada gerçeklerle yüzleşememişse, ikinci aşamada Tanrı'ya ve insanlara karşı öfkelenmişse ölümü erteleyen ya da daha az acı verici hâle getirmek için Tanrı ile çeşitli pazarlıklar yapabilir (2010, s. 89). İlk başta ölüm gerçeğini inkâr edebilir ve Tanrı'ya, insanlara öfkelenebilir. Ancak daha sonra ölüm gerçeğinden kaçılmayacağını anlar ve Tanrı'yla pazarlığa girer. Kişi, duygusal olarak karmaşık bir durumda olduğu için geçici bir rahatlama sağlayabilir. Kişinin sonunda ölüm gerçeğiyle karşı karşıya kalması kaçınılmazdır ve pazarlık aşaması bir erteleme olarak kalır. "Eğer Tanrı beni dünyadan almaya karar verdiyse ve yakarmalarıma yanıt vermediyse, güzel bir şekilde sorarsam daha merhametli olabilir." (2010, s. 89) şeklinde pazarlık aşamasını ifade eden Kübler-Ross, bu aşamayı ölümü erteleme aşaması olarak nitelendirir. Kişi, ölüm gerçeğiyle yüzleşmeye çalışırken kendisine bir çıkış yolu arama için "iyilikle isteme" şeklinde bir yaklaşım sergileyebilir. Bu durum kişinin bir umut ve şans arayışına girmesini sağlar. Çünkü pazarlık aşamasındaki kişi sevdiği insanın geri dönmesini arzular. Inkâr ve mutsuzluk duyguları, bu aşamada yoğun bir şekilde hissedilirken yas tutan kişinin gerçekten sevdiklerinin ölmemiş olması için dua etmesi ve sevdiklerinin geri dönmesi için yalvarması pazarlık aşamasının doğal bir parçasıdır. Bu durum mantık dışı gibi görünse de iyileşme yolunda bir adımdır. Kişiler zamanla, ne yaparlarsa yapsınlar sevdiklerinin asla geri dönmeyeceğini kabul edeceklerdir (Jones, 2004, s. 349-350). Âşık Talibî Coşkun'un deprem içerikli şiirlerinde pazarlık aşamasına karşılık gelecek kullanımları da görmek mümkündür:

"Allah'a yalvarın zelzele geçsin/Şu öksüz yavrular yuvadan uçsun/Millet şaştı hangi tarafa kaçsın/Bağladı yolları hem yokuşları" (Kaya, 2013, s. 254) dördlüğünde âşık, deprem felaketinin sona ermesi ve hayatın normale dönmesini ister. Çocukların yeniden güvenli bir yuvaya kavuşması için insanlar, umutla Allah'a yalvarmaktadır. İnsan, yaşadığı acıya karşı kaybettiği şeyleri geri kazanmak ve felaketin sona ermesi için Allah'la bir tür pazarlığa girer. Felaketin hâlâ devam ediyor olması ve yeniden huzur bulmak adına yapılan bu pazarlık girişimi, kaybın acısını kabullenmeden önceki son dirençtir. Pazarlık aşamasındaki kişi; dua ve yalvarmalarla içindeki acıyı, çaresizliği dindirmek için gerçeği kabullenmeyi bir süre daha erteler.

Kaderle tam anlamıyla bir pazarlık yapan âşık, “yürü kahpe felek” ifadesiyle yaşanan felaketin adil olmayışını dile getirir: “Yürü kahpe felek bu sana kalmaz/Karanlık dünyada yüzümüz gülmez/Ordunun zâyatı hesaba gelmez/Ne zengini kaldı ne muhtaçları” (Kaya, 2013, s. 257). Âşık; “Yürü kahpe felek bu sana kalmaz” dizesiyle “kader” ile karşı karşıya gelerek kayıplardan dolayı yaşadığı çaresizliği, acıları hafifletmeye ve bu ağır yükü baş etmeye çalışır. Bu acı gerçeği değiştirebilmek için kadere karşı direnir.

“Bolu vilayeti kaza Gerede/Ölen yiten pek çok oldu orada/Bundan da kurtaran erdi murada/Tabiplere kaldı sıhhat işleri” (Kaya, 2013, s. 259) dizelerde Bolu’nun Gerede ilçesinde meydana gelen deprem felaketinin yol açtığı acılardan dolayı bir çözüm arayışındadır. Âşık “Tabiplere kaldı sıhhat işleri” dizesiyle depremde sağlığını yitiren kişilerin sağlıklarını geri kazanabilmeleri için umut ışığını tabiplerde aramaktadır. Âşık, ölüm ve kaybettiklerinin acısıyla yüzleşmektense çözüm arayışına girerek tabiplerden yardım ister. Böylece âşık bu aşamada kısa vadeli bir umut arayarak, acısını biraz da olsa dindirir.

Pazarlık aşamasının temelinde ölüm ya da kaybı önlemeye dair Allah’la ya da hayatla bir tür “anlaşma” yapılıır. Âşık Talibî Coşkun’un “Ankara’ya geldi hasta yaralı /İyileşti bir tedavi görel / Ölümünden kurtardı bahtı karalı /Doktorlar veriyor çok ilaçları” (Kaya, 2013, s. 259) dördlüğünde Kübler-Ross’un pazarlık aşamasına dair izler görülebilmektedir. Deprem sonrası sağlık sorununa bir çözüm arayışı içinde olan âşık, doktorların verdiği ilaçlarla yaralı insanların iyileşmesini ummaktadır. “Ölümünden kurtardı bahtı karalı” dizesiyle, âşık ölümün yakınlığını hissederek insanları ölümünden kurtarmak için doktorların çaba harcadığını ifade eder. Depremi yaşayan insanlara çözüm ve mucize arayışı içinde olan âşık, onların tedavi ve yardım aldığını, bu sayede ölümünden kurtulmasını isteyerek pazarlık yapar. Böylece ölümle başa çıkar.

Bu aşamada kişinin düşüncesi felakete karşı duygusal bir tepki olarak “eğer Allah bana yardım ederse”, “bu durum aşılsa” veya “eğer şunu yaparsam belki kurtulurum” gibi düşünceleri etrafında şekillenir. Bu düşüncelerle kişi bir şeylerin, bilhassa ölüm gerçeğinin değişebileceğini düşünür. Pazarlık aşamasında kişi, durumu kabullenmek yerine bir çözüm arayışına girer ve Allah’a yalvarır. Âşık “Bizlere gösterme böyle sıfatı / Kabul et Ya Rabbi bu münacatı / Üstümüzden kaldır büyük afatı / Bu zulmeti gören cihan ağlıyor” (Kaya, 2013, s. 276) dördlüğünde Allah’a yalvararak yaşanan olaylar ve depremi ortadan kaldırmayı istemektedir. Ayrıca acının bireysel olmadığını, bütün insanlığı etkilediğini, cihanın ağladığını da vurgular. Kişinin acı ve ölümle başa çıkabilmesi için Allah’a dua etmesi, yalvarması ve ondan yardım istemesi pazarlık aşamasının bir özelliğidir.

Ölüme ilişkin yas aşamalarından pazarlık aşaması, âşığın şiirlerinde deprem felaketinin getirdiği ölümlere ve acılara karşı bir çözüm arayışındır. Âşığın depremin yaşandığı sıradaki duygusal durumu; bir yandan kaybettiği sevdiklerinin ve yaşadığı felaketin acısını kabul etmekte zorlandığını, öte yandan Allah’a dua ederek ve yalvararak yardım istemesi onun bir çıkış yolu arayarak yaşadığı içsel çatışmayı göstermektedir. Bu aşama özelde âşığın, genelde toplumun acılarına çözüm arayışı ve acısını dindirme çabasının dışı vurumudur.

4. Depresyon: Ölüm karşısında bir diğer yas tepkisi depresyondur. Depresyon aşamasında kişi, sürecin başındaki inkâr ve öfke aşamasında kaçtığı gerçeğe, ölüm gerçeği ile yüzleşir. Kübler-Ross’a göre depresyon, tepkisel ve hazırlayıcı olmak üzere iki çeşittir. Tepkisel depresyon, yaşanmış bir kayba dair bir depresyon çeşididir. Hazırlayıcı depresyon ise yaklaşmakta olan kayba

dair depresyondur (2010, s. 94-95). O halde deprem sonrası yaşanan depresyon tepkisel depresyondur. Depresyon, sevilen şeylerin kaybedilecek olmasına hazırlanmak ve kabullenmek için kullanılan bir araçtır. Dolayısıyla kişi bu aşamada kaybettiği kişinin ve durumun geri dönmeyeceğini kabullenmeye başlar, üzüntü ve umutsuzluk duygusu yaşar. Bu aşama kişinin yasını sindirip kaybı kabul etmesi için önemlidir. Âşık Talibî Coşkun'a ait deprem ile ilgili şiirlerinde de depresyon aşamasına karşılık gelebilecek ifadelerle karşılaşmak mümkündür:

Depresyon aşamasında kişi derin bir üzüntü ve çaresizlik hissine kapıldığından acısını da kabullenmeye başlar. Bu süreçte kişi, kaybını içselleştirerek dua ve ibadetle manevi bir destek sağlar. Âşık Talibî; “Çerkeş köylerine gidip gelenler/Ağlaşıyor ahvalleri görenler/Allah’a yalvarıp namaz kılanlar/Ne âlimler koydu ne dervişleri” (Kaya, 2020, s. 260) dördlüğünde insanların Çerkeş köyünün acısını görüp ağlaşmalarını ve Allah’a yalvarmalarını dile getirerek, insanların depremin ve bunun sonucundaki kaybın büyüklüğünü kavradıklarını, acısını yaşadıklarını ifade eder. Depresyon evresinde insanların dua ve ibadetle teselli araması acıyla başa çıkmalarına yardımcı olur. İnsanlar, acılarının dinmesi ve sevdiklerinin huzura kavuşması için Allah’a sığınır.

Başka bir dördlüğünde “Güneşten yayılır ayrınsız külek/Yakandan sarılır vicdansız felek/Bin ağlasam kabul olmaz bir dilek/Gönlüm pek efkârlı kalbim ağlıyor” (Kaya, 2013, s. 277) diyen âşık, gönlünün efkârlı olduğunu, kalbinin ağladığını, dileğinin ağlasa dahi kabul olmayacağını üzüntü ve çaresizlik hissiyatı içinde dile getirir. Bu depresyon sürecinde âşık; derin bir üzüntü, umutsuzluk ve umutsuzluk yaşamaktadır. Pazarlık aşamasında âşık; Allah’a dua ederek yardım isterken depresyon aşamasında ettiği duaların dahi kabul olmayacağını, ölen kişilerin geri gelmeyeceğinin farkındadır.

Depresyon aşaması, kişinin kendi içine kapanarak derin üzüntüyle baş başa kaldığı durumdur. “Zehir verin içip içip kanayım/Kibrit çalın çıra gibi yanayım/Ben derdimin hangisine yanayım/Onulmaz dertlere düşen ağlıyor” (Kaya, 2013, s. 277) dördlüğünde âşık, deprem felaketi ve ölümler karşısında artık dayanamayacak durumdadır. İlk iki dize âşığın dayanılmaz acısını ve acının büyüklüğünü ifade eder. Âşık, yandığını da ifade ederek derin bir üzüntü ve boğulma hissi yaşar. Âşığın artık kaybedileni geri getirme umudu veya bir çözüm arayışı yoktur. Yalnızca kaybın yol açtığı ağır bir duygusal yük vardır. Bu aşamada âşık, ölüm gerçeğiyle yüzleşir ve acıyı derinden hisseder. Türk kültüründe “içim yanıyor”, “gözlerimde yaş kalmadı” gibi sözler depresyonu anlatan ifadelerdir.

Depresyon aşaması, zor ama bu sürecin gerekli bir parçasıdır. Kişi, “kayıp” gerçekliğini algıladığı ve üzüntüsünün yoğunlaştığı bir aşamadır. Bu aşamada âşık, direnmek yerine kendi içine dönen ve kaybın üzüntüsünü yaşayarak bir açıdan yas sürecinin son aşaması “kabullenme” aşamasına kendini hazırlar.

5. Kabullenme: Yas süreci modelinin son aşaması kabullenme aşamasıdır. Bu aşama ölümün kabul edilmesiyle başlar. Kübler-Ross’a göre kabullenme aşaması, hissizleşilen bir süreç olup acının yavaş yavaş sona erdiği, mücadelenin bittiği ve dinlenme vaktinin geldiği aşamadır (2010, s. 120). Bu aşamada kişi anlaşılmaya ve desteğe ihtiyaç duyar. Kabullenme aşaması toparlanma, uzlaşma ve yeni olanakların doğması olarak bilinir. Yaşam artık o kadar karanlık görünmez (Jones, 2004, s. 351). Kabullenme bir tür huzur ve dengeye ulaşma sürecidir. Bu aşamada kişi, kaybın verdiği duygusal yoğunluğu yaşamaz. Yaşanan acı ile barışarak normal hayatına devam etmesini sağlar.

Ölüm gerçeğiyle barışarak depremi yaşayan kişilerin ecelinin geldiğini, yaşamlarının sonunun yaklaştığını ifade ederek ölümün artık “verilmesi gereken bir borç” olarak gören âşık, ölüme direnmeden teslimiyetle yaklaşır. Ölüm gerçeğini kabul etmiş bir ruh halini yansıtan Âşık Talibî şöyle ifade eder: “Bazısı uykuda rüya görüyor/Bütün dünya ayaklanmış yürüyor/Azrail baş ucunda duruyor/Ecel geldi veriliyor borçları” (Kaya, 2013, s. 253). Âşık, ölümü bir son değil ölümü “borç” olarak görmektedir. Artık korku ve direnişin yerini sakın bir teslimiyet almıştır.

Âşık Talibî, deprem felaketinin büyük yıkım ve acıya yol açtığını, bunun sonucunda ise insanların yaşadıkları kayıpları kabullenmek zorunda olduklarını ve bunu kader olarak görmeleri gerektiğini şu dörtlükte ifade eder: “Kalenin dibinde yedi ev bir oymak/Zelzelenin kârı canlara kıymak/Başına geleni kadere saymak/Böyle zulüm gördü garip başları” (Kaya, 2013, s. 253). Bu dörtlükte yerleşim yerlerinin yıkıma uğradığını, depremin ölümlerle sonuçlandığını ve insanların bu kayıpları “kader” olarak görmeleri gerektiği düşüncesine işaret eder. Kaybedilenlerin ve yaşanan yıkımın ardından yaşananları “kadere saymak”, acıyı ve kaybı kabullenip hayata devam etmeye çalışmaktır. Bu aşamada kişi, yaşadığı zorlukları içselleştirip kader olarak kabul ederek normal hayatına devam etmeye, bu gerçekle yaşamaya alışır. Türk kültüründe de “kaderin yazgısı”, “takdiri İlahî”, “Bu bizim kaderimiz!” “Allah’ın işine karışılmaz!” gibi ifadeler, kaybın kabulünü kadere bağlayan kolektif ifadelerdir.

Ölüm gerçeğiyle yüzleşen âşık, depremi ve ölümün acısını kabullenir ve bunu şu şekilde anlatır: “İnsafsız zelzele seylap/Yaralı ölü çok gayet hesapsız/Bir kısmı yatıyor pek ağır kefsiz/Böyle zulüm zelzelenin işleri” (Kaya, 2013, s. 264). Kabullenmenin ilk belirtisi; kişi yaşanan acıyı hissederek ve bu gerçeği kabullenir. Âşık Talibî de bu dörtlükte depremin kayıplarının farkındadır ve bu zulmün depremden kaynaklandığını kabullenir. Hem zihnen hem de bedenen tükenmişliği ima ederek içsel bir tükenmişliği de vurgular.

“Ey vatandaşlarımız bizi yaktınız/Bu dünyada kara imiş bahtımız/Böyle imiş kaderimiz şansımız/Yazılan tarihler ferman ağlıyor” (Kaya, 2013, s. 272) dizelerinde Âşık Talibî, yaşanan deprem felaketini değiştirilemeyen, kaderin yazdığı bir olay olarak görmekle birlikte ne kadar mücadele edilse de bu durumun kişisel çabaların ötesinde olduğunu kabullenir. Geçmişin yani yaşananın yazılmış olan ve değiştirilmesi mümkün olmayan kader olduğunu ifade ederek kabullenme aşamasını bu dörtlükte yansıtır. Kişiler, geçmişini değiştiremeyeceklerini ama onunla yaşamayı öğrenebileceklerini kabullenme aşamasında fark eder.

Kabullenme aşaması, her ne kadar zorlayıcı bir süreç olsa da kişinin kendi iç huzurunu bulma sürecidir. Kaybın verdiği acıyla birlikte yaşamayı öğrenme, eski düzenin bozulmuş olmasına rağmen yeniden dengeyi bulma aşamasıdır. Âşık Talibî de deprem gibi büyük bir felaketten kaynaklanan kaybı kabul ederken acıyı ve kaybı depreme, kadere ve kötü şansa bağlar. Böylece ölüm gerçeğini kabullenir.

Sonuç

Bu çalışmada Âşık Talibî Coşkun’un deprem konulu şiirleri, Kübler-Ross’un yas aşamaları olarak belirlediği “inkâr ve yalnızlaşma, öfke, pazarlık, depresyon, kabullenme” aşamaları açısından incelenmeye çalışılmıştır. Âşık’ın deprem konulu şiirlerinde ölüm olgusuna karşı tutumunu saptamak için yola çıkılan bu çalışmanın sonucunda âşık’ın kendine özgü bir tutumunun olmasının yanı sıra toplumun deprem felaketi karşısında psikolojik durumunu da yansıttığı sonucuna varılmıştır. Çünkü âşıklar, yalnızca bireysel duygularını değil, aynı zamanda toplumun acılarını, ka-

yıplarını ve hafızasını sanat yoluyla aktaran bir temsilcidir. Âşıkların, halkın toplumsal belleğinde derin bir etki bırakmasının bir nedeni de budur. Bu bağlamda, yas aşamalarının yalnızca bireysel psikolojiyle sınırlı olmadığı, toplumsal belleğin şekillenmesinde ve aktarılmasında da belirleyici olduğu söylenebilir. Dolayısıyla âşığın şiirlerine uygulanan bu kuram, bireysel psikolojinin ötesinde, kolektif hafızanın ve toplumsal tepkilerin anlaşılması açısından da önemli bir yöntemsel yaklaşım sunmaktadır.

Âşık Talibî inkâr aşamasında, depremin etkisiyle bir şok ve inkâr duygusu taşır. Felaketi ve kayıpları kabullenememe, hatta bir sorgulama söz konusudur. Deprem içerikli şiirlerinde “n’oldu, n’olmuş” gibi sorgulamalar âşığın, bu acı gerçeği tam olarak kabullenemediğini, inkâr aşamasında olduğunu gösterir. Ölümle ve depremle yüzleşmek isteyen kişiler de bir şok yaşar. Çünkü yaşam, depremle bir anda değişmiştir. Inkâr aşamasında “gerçek gerçeklikte” yaşayamayan âşık, sorgulayarak “tercih edilebilir” bir gerçeklikte yaşayarak, başka bir deyişle inanmayarak ve inkâr ederek şok etkisini sürdürür.

Öfke aşamasında âşık, gerçek gerçeklikte yaşamaya başlar. Âşık; depreme, yalan dünyaya, Allah’a karşı çeşitli sorgulamalar içindedir. Hayatın adil olmadığını, kaderinin sebebini depreme yükleyerek ölüm gerçeğini başka bir şeyde arar. Öfke aşamasında kişi, özellikle deprem gibi ani bir ölümle karşılaşmışsa artık hayatta tutunabilecek sağlam temellerin olmadığını düşünür. Öfkenin bir şeye ya da birine yönelmesi bu kişiyi gerçekliğe götürerek tekrar Allah’a ve insanlara tutunabilmesini sağlar. Bu durum da yas sürecindeki kişinin iyileşmesi için gerekli bir adımdır. Âşık Talibî de yas sürecinde öfkeyi hisseder ve bunu şiirine yansıtır.

Pazarlık aşamasında kayıp yaşayan âşık; Allah’la, kaderle, tabiilerle bir tür anlaşma ve yalvarma içindedir. Bu aşama gerçek olmayan bir umuttur. Âşığın şiirlerindeki ifadelerden anlaşılacağı üzere deprem felaketinden sonra depremin geçmesi ve insanların iyileşmesi için dua ve yalvarışla bir çözüm arayışına girmesi, bu şekilde acılarını hafifletmek istemesi pazarlık aşamasında olduğunu gösterir.

Depresyon aşamasında âşık, derin bir üzüntü içindedir. Ölümün fazla olduğunu farkındadır ve ölen kişilerin dua etse dahi geri gelmeyeceğini kabullenir. Artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmaya çağını, eski zamanlara dönemeyeceğini bilir. Bu nedenle mutsuz ve üzüntülü hisseder. Ruhsal bir çöküntü yaşayan Âşık Talibî, sadece kayıpları değil acıyı ve tükenmişliği de kabullenir.

Son olarak kabullenme aşamasında Âşık Talibî, ölümün verilmesi gereken bir borç olduğunu ve kaderin değiştirilemeyeceğini, deprem felaketinin kaderde yaşanması gerektiğini ifade eder. Halkın ve kendisinin yasını hafifletmek için âşığın manevi değerlere önem verdiği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak özellikle deprem gibi büyük felaketler, sadece bireyleri değil, tüm toplumu etkileyen ve kuşaklar boyunca hafızada yer eden olaylardır. Türk halk edebiyatı geleneğinde âşıklar, toplumsal olaylara duyarlılık gösteren ve halkın duygu dünyasına tercüman olan sanatçılar olarak görülür. Dolayısıyla, âşığın deprem karşısındaki tepkileri yalnızca bireysel bir yas sürecinin yansıması değil, aynı zamanda Türk toplumunun ortak yas sürecinin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Yasın sebebi ve büyüklüğü, kişinin yas sürecinde hissettiği duyguların yoğunluğunu belirleyen bir faktördür. Özellikle yıkıcı ve beklenmedik olaylar, süreci daha yoğun ve karmaşık hâle getirebilir. Bu süreçte kişi, yası anlamlandırma ve onunla başa çıkma aşamalarından geçer. Bu aşamalar, kaybın kabul edilip duygusal anlamda denge kurması adına kritik bir rol oynar.

Extended Abstract

The tradition of minstrel-style poetry is a rich source in which themes related to mourning and death frequently appear. Grief can be caused by the loss of a loved one, the end of a relationship, the loss of a job or the loss of something irreplaceable. At the same time, grief reflects an emotional and psychological reaction of the bereaved to the separation. “Natural disaster mourning”, which emerges especially after the losses caused by earthquakes, is not only an individual loss, but also a loss that resonates widely in social dimensions. In this process, minstrels also express their feelings in their poems to share their pain and sorrow. Reflecting the pain of the earthquake in both individual and social dimensions in his poems, Âşık Talibî Coşkun witnessed the earthquakes of Erzincan (1939), Tosya (Kastamonu-1943)/Samsun (Ladik), Bolu-Gerede-Çerkeş (1944), Adapazarı (1943-1944) throughout his life. These earthquakes have been the themes that have been constantly treated and emphasized in his poetry. Among the minstrels who wrote poems about the earthquake, the most poems belong to Âşık Talibî Coşkun. Therefore, he is one of the minstrels who strongly reflected the traces of mourning caused by the earthquake in his poems. These poems reflect not only the individual mourning process of Âşık Talibî Coşkun, but also the pain of the whole society and the process of coming to terms with mourning.

The “Five Stages of Grief” model developed by Elisabeth Kübler-Ross is an important framework model used to make sense of the psychological reactions of terminally ill patients and their families. This model consists of five basic stages: denial and isolation, anger, bargaining, depression and acceptance. These stages can also occur in the aftermath of large-scale social crises such as natural disasters and epidemics. People initially deny the reality of the events, then become angry and seek blame, negotiate in the hope of recovering what has been lost, become depressed by the irreversibility of the loss, and finally accept the loss and try to move on. The emotional reactions experienced by people facing earthquakes and losses cover all stages of the mourning process from denial to acceptance. Sudden and devastating disasters such as earthquakes not only lead to physical destruction, but also cause the community to experience a shared emotional process. In this study, Kübler-Ross’s “Five Stages of Mourning” model was applied to the earthquake-themed poems of Âşık Talibî Coşkun, who witnessed many earthquake disasters throughout his life, and an analysis was made to understand both individual and social mourning process. In this context, all of Âşık Talibî Coşkun’s earthquake-themed poems are discussed. Document analysis and comparison method were used. Âşık Talibî’s poems about the earthquake were analyzed in relation to the concepts of death and mourning. The poet’s thoughts about mourning and death in his poems were compared with the stages of Elisabeth Kübler-Ross’s “Five Stages of Grief” model. These stages were analyzed in order and it was tried to reveal how these stages were reflected in the poems of the minstrel on earthquake. In addition, it has been observed that Âşık Talibî Coşkun’s attitude towards losses follows a parallel course with the mourning process of the society. Because in their poems, minstrels express the feelings and attitudes of the society as well as their individual feelings and attitudes.

The stage of denial and isolation in the poems of Âşık Talibî Coşkun is the stage where the lover and the society deny the losses after the earthquake and have difficulty accepting the earthquake as it is. This stage is depicted in the poems of the minstrel as loneliness and social trauma. The anger stage is the taking responsibility for losses and the expression of anger. The minstrel expresses his anger against those responsible for the earthquake. The bargaining stage is the pro-

cess in which the lover expresses his search for a solution in the hope that it will compensate for the losses. The stage of depression refers to a stage of coming to terms with the deep pain of loss. This stage is combined with the deep sorrow of mourning individuals in the poems of the minstrel. Finally, the acceptance stage is the stage where losses and the earthquake are accepted as part of social life. It is the process of society and the minstrel rising up again and finding the strength to continue living.

Kübler-Ross's five-stage grief model is a universal process that forms an important part of the process of coping not only with individual loss but also with social catastrophes. Each stage of the grieving process is a step towards a society moving on stronger. These stages reflect both his and society's attitude towards death in the poems of Âşık Talibî Coşkun.

Kaynakça

- Atalay, B. (çev.). (1986). *Divanü Lûgat'it-Türk Dizini "Endeks"*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I Destan Devrinden Zamanımıza Kadar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Baudrillard, J. (2016). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*. çev. Oğuz Adanır. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bauman, Z. (2000). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratujileri*. çev. Nurgül Demir-döven. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Borgna, E. (2014). *Ruhun Yalnızlığı*. çev. M. Mine Çilingiroğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bowlby, J. (2015). *Kaybetme*. çev. Nur Nirven, Nüket Diner. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Freud, S. (2014). *Yas ve Melankoli*. çev. Aslı Emirsoy. İstanbul: Telos Yayınevi.
- Freud, S. (2015). *Savaş ve Ölüm Zamanları Üzerine Düşünceler*. "Uygarlık Toplum ve Din" çev. E. Kapkın. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Göka, E. (2018). *Hoşçakal: Kayıp, Matem ve Hayatın Zorlukları*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Gündüz, S. (2012). "Reşadiye Yöresinde Yas Geleneği". *Turkish Studies International-Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*. C. 7, S. 4, 1905-1916.
- Jones, C. (2004). *Huzur İçinde Yatsın: Ölüme Dair Her Şey*. çev. Mehmet Gürsel, İstanbul: Dharma Yayınları.
- Kaya, D. (2013). *Âşık Talibî Coşkun*. Sivas: Buruciye Yayınları.
- Köse, S. (2019). "Türk Kültüründe Baykuş". *Kültür Araştırmaları Dergisi*. C.1 S. 3, 288-301.
- Kübler-Ross, E. (2010). *Ölüm ve Ölmek Üzerine*. çev. Ekin Uşşaklı. Ankara: April Yayıncılık.
- Onur, B. (1995). *Gelişim Psikolojisi-Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Örnek, S. V. (1974). "Anadolu Folklorunda Yas". *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 399-409.

Örnek, S.V. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Yayınları.

Özdemir, C. (2023). “Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Deprem Destanları”. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 10, 230-255.

Saraç, Ö. (2021). Samsun Folklorunda Ölüm ve Kovid-19 Salgını. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. no.50, s.237-276.

Şişman, B. (2015). Dede Korkut Hikâyeleri’nde Ölüm Karşısında Oğuz’un Tavrı. *Dede Korkut Dergisi*, S.4, no.8, 121-130.

Türkmen, S. (2009). “Türkçedeki Örtmece Sözcükler”. *Karadeniz Araştırmaları*. C. 6, S. 23, s. 131- 140.

URL-1: Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük “yas”. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 05.08.2024.

URL-2: Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük “yas tutmak”. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 05.08.2024.